

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ**

**АУДАРМАТАНУ МЕН КОМПАРАТИВИСТИКАНЫ
ОҚЫТУ МЕН ЗЕРТТЕУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
ғылыми-әдістемелік мақалалар жинағы**

**Сборник научно-методических статей
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
ОБУЧЕНИЯ И ИЗУЧЕНИЯ
ПЕРЕВОДОВЕДЕНИЯ И КОМПАРАТИВИСТИКИ**

Алматы - 2015

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ

**АУДАРМАТАНУ МЕН КОМПАРАТИВИСТИКАНЫ ОҚЫТУ МЕН
ЗЕРТТЕУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

ғылыми-әдістемелік мақалалар жинағы

Сборник научно-методических статей
**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБУЧЕНИЯ И ИЗУЧЕНИЯ
ПЕРЕВОДОВЕДЕНИЯ И КОМПАРАТИВИСТИКИ**

Алматы 2015

УДК 80

ББК 83.3

А 11

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті жанындағы аударма теориясы және әдіснамасы кафедрасы баспаға ұсынған.

Редакциялық алқа:

Ж.Дәдебаев, Т.Есембеков, А.Жақсылықов,
Ә.Тарақ, Л.Мұсалы.

Құрастырған:

филология ғылымдарының кандидаты, доцент Л. Ж. Мұсалы

А 11 Аударматану мен компаративистиканы оқыту мен зерттеудің өзекті мәселелері. Ғылыми-әдістемелік мақалалар жинағы. – Алматы: Қазақ университеті, 2015. – 157 бет.

ISBN 978-9965-07-847-7

Жинақ әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-да өткен «Аударматану мен әдеби компаративистиканың өзекті мәселелері» атты республикалық ғылыми-әдістемелік конференция материалдары негізінде дайындалды. Аударматану әдістемесі, әдеби байланыстар, көркем аударманы талдау мен бағалаудың өзекті мәселелеріне назар аударылады.

Аударматану әдістемесі мәселелерімен айналысатын мамандарға, аспиранттар мен студенттерге арналады.

УДК 80

ББК 83.3

ISBN 978-9965-07-847-7

© әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2015

Ж. Қадыров., Г.Синбаева., Б. Бекматова. Ғ.Мүсірепов шығармашылығын оқытудағы дәстүр және инновациялар.....	119
Г. Оспанова.Оқу үрдісін технологияландыру	125
А.Ю.Леонтьева. Пространство степи в прозе О.Э. Мандельштама.....	128
Zh.Taubayev., Sh. Ospankulova. The teaching of essay, composition writing and common mistakes of writing them.....	135
А.Балмухамбетова. Стратегия и проблема релевантности при переводе рекламных текстов.....	139
Ж. Утемисова. Этнолингвистические единицы романа «Лихая година» и их передача на в переводе на русский язык.....	143
А.Ә Шағырбаева. Түркі елінің шығу тегі мен мәдениеті.....	148
Г.Абилхайрова. Соғыс жылдарындағы көркем шығармаларды оқытудың маңызы.....	152

Қадыров Ж., М.Қозыбаев ат. СҚМУ-дың
профессоры, ф.ғ.к.

Синбаева Г., М.Қозыбаев ат. СҚМУ
гуманитарлық ғылымдар магистрі, аға оқытушы
Бекматова Б., қазақ мектеп-гимназиясының мұғалімі

Ғ.Мүсірепов шығармашылығын оқытудағы дәстүр және инновациялар

«Қазақ кеңес әдебиетінің аспаны кең. Бірақ жарқырап көрінетін жұлдыздарға ғана сол аспан толып тұр деп айтуға батылын бармайды. Жамбыл, Сәкен жұлдызы, Ғабит жұлдызы бізге алыстан көрінеді, алыстан көрінсе де жанып, жарқырап көрінеді. Осы жұлдыздардың ең жарығы, ең биігі - Жәкендікі десек, ең сұлуы, ең нәзігі, меруерттей жылтырап көрінетіні – Ғабит жұлдызы дер едім».

Тұманбай Молдағалиев

Ғабит Махмұтұлы Мүсірепов – ұлттық сөз өнерінің тарихында мәңгі қалатын өз мектебі, қайталанбас өрнегі, өшпес ізі бар, сөзі сара, ойы терең зор тұлға. Қазақ әдебиетінде «алыптар тобына» жататын С.Сейфуллин, І.Жансүгіров, Б.Майлин, С.Мұқанов, М.Әуезов қатарында ол да қара нардай қайыспай ұлттық өнеріміздің қалыптасып, көркейіп, кемелденуіне аса мол үлес қосқан сол «алыптардың» бірі.

Жалпы білім беретін қазақ орта мектебінде кез келген ақынның не жазушының өмірі мен шығармашылық өсу жолын оқып-үйрену ерінбей ізденуді қажет етеді, өйткені бұл жұмыс әр шәкіртті жазушының не ақынның шығармашылығымен жан-жақты таныстыра отырып, оны дұрыс әдебиеттанымдық талдау жасауға, қаламгердің көркем шығармаларының идеялық-эстетикалық табиғатын терең ұғынуға апаратын баспалдақ. Сондықтан да ұстаз өмірбаянға қатысты әңгімеде сан алуан тарихи, әдеби, өмірбаяндық деректерді, қосымша материалдарды мейлінше ұтымды сұрыптап, оның ең мәнді үлгі-мысалдарын жазушы шығармашылығында суреттелетін дәуірмен байланыстыра қамтып, суреткердің әдебиеттегі алатын орнын, рухани болмысын, азаматтық келбетін көрсетуге әрекеттенеді.

Ғ.Мүсірепов-әдебиетіміздің классик жазушыларының бірі, халқымыздың әдеби-мәдени, рухани-эстетикалық, қоғамдық, идеялық өміріндегі ерекше орны бар тұлға болғандықтан да оның шығармашылық мүмкіндігінің сыр-сипатын, қадір-қасиетін, көркемдік сапасын оқушы санасына жеткізу үшін пән мұғалімі үлкен ізденімпаздық танытады, өйткені Ғабиттің өмірі мен шығармашылығына қатысты зерттеу еңбектер, естеліктер, әдеби дерек көздері, мақалалар жеткілікті. Бұларды сабақ барысында орынды пайдалану, сөз жоқ, ұстазға үлкен жауапкершілік міндет артады.

XI сыныпта Ғ.Мүсіреповтің өмірі мен шығармашылығы өтілетін сабақта мұғалім мынадай мәселелерге назар аударады.

- жазушының өмір сүрген дәуірі;
- сол дәуірдің саяси - әлеуметтік жағдайы;

- туып-өскен, оқып-тәрбие алған ортасы;
- шығармаларының идеялық- тақырыптық мәні- мазмұны, жанрлық-көркемдік ерекшеліктері;
- қаламгердің көркем әдебиетімізге қосқан үлесі, ондағы алатын өзіндік орны;
- жазушы шығармашылығының қоғамдық маңызы;

Аталған жәйттер ескерілгенде, жазушының өмірі мен суреткерлік өсу жолы ашыла түсіп, оның шығармашылық өмірбаяны камтылады. Сондықтан сабақта Ғ.Мүсіреповтің өмірі мен шығармашылық жолын оқушыларға меңгерте отырып, көркем сөз зергерінің қазақ әдебиетінің қалыптасуына қосқан үлесін аңғарту басты мақсат етіп қойылуы тиіс. Мұғалім өз ойы жүйелі болуы үшін және шәкірттерінің жаңа оқу материалдарынан алатын білімдік, тәрбиелік мағлұматтары нақтылы болуы үшін сабақта мынадай шағын жоспар бойынша жұмыс істеуді ұсынады:

- жазушының туып-өскен ортасы;
- білім алуы, ер жетуі;
- қоғамдық қызметі;
- қаламгердің алғашқы жазушылық қадамы және оның қалыптасуы;

Алғашқы кіріспе сабақта ұстаз бен оқушылар арасындағы жұмыс осы тақырыптарды игеруге бағытталады. Оқушылардың өздері ізденіп, тақырыптарды ашуы үшін қосымша Ғ.Мүсіреповтің өмірі мен шығармашылық жолын көрсететін хронологиялық кесте, Қазақстанның әдеби картасы, электрондық оқулық, академик-жазушы С.Мұқановтың «Өсу жолдарымыз», Ғабиттің «Автобиографиялық әңгімесі», С.Қирабаевтың «Өмір тағылымдары», Ә.Тәжібаевтың «Есімдегілер» шығармаларынан, азаматтық-адамгершілік тұлғасына, жеке басының кісілік қасиеттеріне қатысты естеліктерінен үзінділер, білім алған ордаларының, суреткердің жолдас-жораларымен, қаламдастарымен бірге түскен суреттері және жазушы жайлы деректі фильмдерді пайдаланған жөн. Оқушыларды топқа бөліп, әртүрлі тақырыптар эксперт парақтары арқылы тапсырма түрінде берілсе, осы қосымша материалдарды пайдалана отырып, оқушылар өз тақырыптарын қорғау дәрежесіне дейін дайындай алады. Жерлес жазушыларымыз Сәбит пен Ғабит арасындағы достыққа, шығармашылық байланысқа оқушылардың назарын баса аудару арқылы достық, жолдастық, адамгершілік қасиеттердің қалыптасуына зор үлес қосады. Ғ.Мүсірепов өзінің әдебиетке қалай келгендігі жайлы былай деп жазды:

«Жиырма үшінші жылы Сәбит мені Орынборға әкелді. Он сегізінші жылдан былай қарай Сәбит қалада, мен ауылда болдым. Сондықтан ол менен «озып» кетті. Бұрын мен «көп озық» едім. Рабфакқа кірдім. Сәкеннің көрдей қараңғы бөлмесінде Сәбитпен бірге тұрдым. Біркісілік төсекте Сәбит екеуіміз жатамыз... Сәбиттің күнбе-күн жазғандарының бәрін оқып отырдым. Ішімнен жазуға құмартсам да қалам ұстауға бата алмадым. Менің құмарлығымды Сәбит сезді білем, «Сен жазуға кіріс»-деп ақыл-кеңес беріп жүрді.» Осы

жерде жалпы Ғ.Мүсіреповтің әдебиетке келуіне бірден бір себепкер С.Мұқанов болғанын айта кеткен жөн. Мұнда ұстаз көрнекті жазушы С.Мұқановтың «Өсу жолдарымыз» атты кітабындағы Ғ.Мүсірепов туралы қысқаша өмірбаяндық очеркіне иек артқан абзал.

«Ескі ауылдың тілімен айтқанда, Ғабитпен мен руласпын... Оның азанмен қойған аты- Ғабде-Әл-Ғабид. Ғабиттің бір кезде кейбір жазуларына осылай қол қойып жүрген шағы да болды.... Көлемді прозада Ғабиттің алғашқы сәтті еңбегі, меніңше, «Қазақ солдаты». Мазмұны қызғылықты, жазылуы көрікті болғандықтан, шет елдерде бірнеше тілге аударылды» - дейді Сәбит өз естелігінде.

Ғ.Мүсірепов- қазіргі қазақ әдебиетінің көрнекті өкілдерінің бірі, ұлттық сөз өнері тарихындағы зор тұлға. Тәжірибелі қаламгер қырық жыл еңбек еткен шығармашылық жолында тек қазақ әдебиеті ғана емес, бүкіл көп ұлтты кеңес әдебиетінің асыл қорына үлес болып қосылған асыл туындалар берді. Байқап отырғанымыздай, қаламгер өзі өткен өмір жолында кездескен жайларды түбегейлі зерттеп, оны шынайы көрсетуге тырысқан. Өзі білім нәрімен сусындаған оқу орындары, білім бұлақтары туралы пікірлері оқушының жазушы туралы ой-пікірін байытып, терең танып-білуіне өз үлесін қосады. Жазушының өз сөздерінен мысал келтірсек: «Мен сол кезде Орынбор рабфагын кейбір жоғары дәрежелі мектептермен теңесе алады-ау деп ойлаймын. Әсіресе, әдебиет, тарих жағынан көп нәрселерді түбірлеп оқытушы еді.Қалайда XIX ғасырдағы орыс классиктерін мен сол рабфакта ұғынып шыққандаймын. Әсіресе, Гоголь, Чехов, Горький бағыты ойыма қона қалушы еді. Рабфакты бітірер кезде жазу талабы менде ояна бастады. Қабырға газетіне бірінші рет ұзақ әңгіме жаздым». (Автобиографиялық әңгіме. 313 б.).

Жазушы өмірбаяны жөнінде болсын немесе шығармашылығы жөніндегі кіріспе әңгіме болсын, жиі пайдаланатын деректердің бірі- оның өмір тарихына қатысты өзінің не өзгенің жазған дүниелері – күнделіктері, жазған хаттары, естеліктері, мемуарлық шығармалары т.б. материалдар болып есептеледі.Жазушы өмірі мен шығармашылығына байланысты ғылыми зерттеулерді, әдеби-сын мақалаларды, не замандастарының естеліктерінен алуға болады. Осындай бай мұраларды оқушылар оқып, пайдалана білсе, әр жазушының өзіндік шығармашылық өмір жолын, өз заманының жаршысы болғанын, әдебиетте қалдырған асыл мұрасының өшпес ізін жете бағалайды. Ғ.Мүсірепов- өзінің алғашқы шығармаларында-ақ халық тілінің байлығын жақсы меңгергендігін байқатқан жазушы. Бұған оның әрбір кейіпкерге даралап сөз беруге талаптануы, кейіпкердің портретін нақтылап ашуға ұмтылуы, тамаша табиғат көріністерін шебер суреттеуі дәлел. Академик Серік Қирабаев өзінің зерттеу еңбегінде «Ғабиттің жазушылық өнері шығарма сюжетінің жалаң баяндалып кетуіне жол бермейді. Ол әрқашан адам тағдыры туралы толғанады.»-деген. Ғ.Мүсіреповтің өмірбаяны мен шығармашылығына кіріспе сағатын осылай жан-жақты зерттеу жұмыстарын пайдаланып, оқушылармен біріге отырып

5. Шығармада пейзаж қандай мақсатта қолданылған?
6. Романның бөлімдеріне ат қойып жоспарландар.
7. Романның өзіне тән көркемдік стилін анықтандар.
8. Романдағы кейіптеу мен символды тауып көшіріп жазындар.
9. Төмендегі сөйлемдерден көркемдегіш сөздерді тауып, олардың түрлерін ажырату.
10. Шығармада қандай күшейте әсірелеуді (гипербола) білдіретін, не кішірейте көрсететін (литота) сөздер кездеседі? т.б. жалғастыра беруге болады.

Осындай баяндамалар мен сұрақ-тапсырмалар арқылы нақты алға қойған мәселені оқушылар өз бетінше ізденіп, шығармашылық жұмыс атқара отырып, көркем шығарманың негізгі тақырыбын, кейіпкерлер әлемін берудегі бедерлі сөз айшықтарын қолдануда суреткердің ерекшелігін, туындының тәрбиелік мәнін аңғарады. Сонымен бірге оқушылардың шығармаға эстетикалық талдау жасауға, мәтінге көңіл аударуға байланысты білім, білік, дағдылары қалыптаса түседі. Әрбір жазушының шығармасын терең зерттей отырып талдасак, оқушылардың сабаққа деген ынта-жігері, шығармашылық белсенділігі, пәнге деген қызығушылығы арта түседі.

Ғ. Мүсірепов шығармашылығының қазақ әдебиеті тарихындағы алатын орны, өзінен кейінгі әдебиет өкілдеріне тигізетін игі ықпалы жайлы қаламдас досы әрі жақын ақылшы ағасы Сәбит Мұқановтың сөзімен аяқтағым келеді: «Ғабиттің жазушылығын тұтас алғанда, өзіне тән бірнеше өзгешеліктері бар: бірінші-бойына сіңбеген тақырыпқа жармаспайды; екінші- бойына сіңген тақырыбын тез жазып тастауға асықпайды, сондықтан шығармаларының шикісі аз болады; үшінші – жазатын тақырыбына күй тандайды, күйі жетпесе, игерген тақырыбын да жаза қоймайды; төртінші – шығармаларына өте ұқыпты, сондықтан хал-қадары жеткенше, олпы-солпысыз шығарады; бесінші – тілге үнемшіл, сипаттап отырған оқиғасына жәрдемі жоқ сөзді қолданбайды; алтыншы- жарқылдақ сөздерді көбірек қолданып, шешен сөйлеуге тырысады; жетінші – адам портретін жасауда, қазақ жазушыларының ең шеберінің бірі».

Әдебиеттер:

1. Қирабасов С. Өмір тағлымдары. – Алматы: Білім, 2006. – 475 б.
2. Мақырұлы С., Сыдықов Т. Қазақ әдебиеті II бөлім. – Астана: Фолиант, 2007. – 279 б.
3. Құлыбекова Ж.С. Ғабиттану. – Петропавл, 2007. – 200 б.
4. Смаилов Б. Ғ. Мүсірепов шығармашылығын оқыту. – Алматы: Білім, 2002. – 105 б.
5. Ысқақұлы Д. Сырбаз суреткер. – Алматы-Астана, 2002. – 79 б.
6. Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті. Ғабит Мүсіреповтің көркемдік әлемі. – Алматы, Қазақ университеті, 2002. – 260 б.
7. Әдібаев Х. Талант, талғам, тағдыр. – Алматы, 1971. – 223 б.
8. Жұмабеков С. Ғабит Мүсірепов. – Алматы, 1956. – 84 б.
9. Нұртазин Т. Уақыт және қаламгер. I кітап. – Алматы, 1973. Б. – 24 б.
10. Бердібаев Р. Роман және заман. – Алматы, 1967. – 280 б.